

האם צריך לחשוש למחלות בנישואי קרובים?

וְתִהְיֶינָה מִחֻלָּה תִּרְצָה וְחֻגְלָה וּמִלֶּכְהָ וְנִעָה בְּנוֹת צִלְפַּחַד לְבְנֵי דֹדֵיהֶן לְנָשִׁים (במדבר לו, יא)

בפסוק הקודם, נאמר שבנות צלפחד עשו ככל אשר ציוה אותן ה'. האם ה' ציוה עליהן להינשא לבני דודיהן? מפרשי המקרא מסכימים שלא נצטוו על כך, שהרי נאמר בפירוש "לטוב בעיניהם תהיינה לנשים, אך למשפחת מטה אביהם תהיינה לנשים".

רוב המפרשים מסכימים, כי סיום הפסוק המורה להן להינשא למשפחת מטה אביהן, איננו מלמד שהיו חייבות כך, ולמעשה להבדיל משאר בנות היורשות נחלה, בנות צלפחד היו מותרות להינשא לטוב בעיניהן, וכפי שכתוב בתחילת הפסוק, אלא הייתה זו עצה מאת ה' אליהן, שיינשאו למי שהגון וראוי להן ביותר. על כך נדרשו לשבח בגמרא במסכת בבא בתרא (דף ק"ט עמוד ב):

"תנא: בנות צלפחד חכמניות הן, דרשניות הן, צדקניות הן.... צדקניות הן - שלא נישאו אלא להגון להן".

בעל הטורים אף מציין גימטריא נאה לכך: "לבני דדיהן", עולה "להגון להם".

האם ישנה מעלה בנישואין עם קרובי משפחה? ננסה לברר סוגיה זו.

בגמרא ביבמות (סב, ב- סג, א) נאמר:

"האזהב את שכניו, והמקרב את קרוביו, והנושא את בת אחותו, והמלוה סלע לעני בשעת דוחקו, עליו הכתוב אומר "אז תקרא וה' יענה, תשווע ויאמר הנני" (ישעיה נח, ט)."

פסוק זה הוא סיום לפסוקים הקודמים בישיבה, בהם נאמר "הלא פרוס לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית, כי תראה ערום וכיסיתו, ומבשרך לא תתעלם". הגמרא מפרשת, שבכלל החיוב "ומבשרך לא תתעלם", שיהיה האדם מקרב את קרוביו, ונושא את בת אחותו ומעדיף אותה על פני נישואין עם אשה הזרה לו.

על פי מפרשי התלמוד, נישואין עם קרובת משפחה מומלצים בעיקר בשל היותם בעלי סיכוי גבוה יותר להצלחה בזוגיות. על רקע הנחה זו ישנה מחלוקת מעניינת בראשונים, באלו קרובות מדובר.

1. רש"י מפרש, שהכוונה דווקא לבת אחותו, משום שהאדם מרגיש קרבה מיוחדת לאחותו יותר מאשר לאחיו, ולכן נישואין עם ביתה הם בעלי סיכוי גבוה יותר להצלחה.
2. התוספות מביאים את פירוש רשב"ם, שכתב שמה שנאמר בגמרא "הנושא את בת אחותו איננו בדווקא, והוא הדין לנושא את בת אחיו (ומה שנקטה הגמרא "בת אחותו", זהו לפי שבדרך כלל אחותו היא שמשדלת אותו לשאת את בתה).
3. רבינו תם (בתוספות שם) מסכים עם פירוש רש"י, ומחזק את דבריו מטעם אחר: על פי הגמרא, "רוב בנים דומים לאחי האם". משמע, שבין אח לאחותו ישנה קרבה מיוחדת והיא "בת מזלו", לכן נישואין עם בתה, כדאיים ומוצלחים יותר.

וכך כותב גם המאירי:

"ולי נראה שדרך כלל הוא משבח זיווג הקרובות, מפני שטבען שוה לטבעו, ואהבתן מצוייה ביניהם, מתוך שווי הטבעים. ונקט בת אחותו מפני שהיא שוה לו בטבע יותר מכולן".

במדרש רבה (בראשית פרק יח) נאמר:

"אמר רבי תנחומא, נשא אדם אשה מקרובותיו, עליו הוא אומר "עצם מעצמי".

כלומר – הוא חש אליה קרבה מיוחדת, כמו תגובתו של אדם הראשון למראה חוה שנלקחה מצלעו (בראשית ב, כג).

כך נפסק גם ברמב"ם (הלכות איסורי ביאה ב, יד):

"ומצות חכמים שישא אדם בת אחותו, והוא הדין לבת אחיו, שנאמר ומבשרך אל תתעלם".

וכן נפסק בשולחן ערוך (אבן העזר ב, ו).

אך, אליה וקוץ בה. עם התפתחות חקר המחלות בעידן המודרני, התברר כי נישואי קרובים כמו בני דודים מעלה את הסיכון למחלות רבות, ממומים ועד מחלות גנטיות. המלצת גורמי המקצוע היא לבצע אבחנה מקיפה של מחלות גנטיות ואחרות במשפחה, עם דגש על משפחות שבקהילה בה הם חיים. נהוגים נישואי קרובים במשך כמה דורות, דבר המעלה משמעותית את הסיכון למחלה אצל הצאצאים.

כיצד יש להתייחס לכך על פי ההלכה? האם חז"ל שהמליצו על נישואי קרובים לא היו מודעים

לסיכון שבדבר?

בשו"ת ציץ אליעזר (חלק טו סימן מד) מאריך לדון בנושא, ומעלה כמה נקודות:

ראשית, מציין הרב ולדינברג זצ"ל כי "דעת לנבון נקל כי בשום פנים ואופן אין אפשרות לאסור נשואין מסוגים אלה, היות ובחז"ל באו הדברים מפורשים להיתר, ונפסק בסתמא כן גם ברמב"ם ובשו"ע, ואין לשעות בזה להתרעת רופאים על תוצאות של פגמים תורשתיים [ומה גם שאין זה פיקוח נפש]".

יחד עם זאת, כותב הרב ולדינברג שיש מקום בדין "להזהיר ולהתריע בזמנינו זה על סיכונים פגמיים הכרוכים מבחינה רפואית בנשואין מעין אלה לאור ההתגלויות של הפגמים התורשתיים, והשומע ישמע והחדל יחדל".

את דבריו הוא מבסס על דברי רבי יהודה החסיד בצוואתו (אות כב), שהזהיר מפני נישואי קרובים, וכתב שכנראה בחסידותו וחכמתו ראה שיש סכנה בדבר. הנודע ביהודה (תנינא אבן העזר סימן עט) כתב על כך כי אלו דברים "שכמעט אסור לשמעם", ואילו היה רבי יהודה החסיד מצווה כך על כל ישראל, ולא רק לצאצאיו, "היה אסור לנו לקבל דבריו כלל", מאחר שהם סותרים לדברי התלמוד.

רבי אליהו קלצקין זצ"ל, בשו"ת אבן הראשה (סימן לא) מיישב את דברי רבי יהודה החסיד כך:

"ולעניות דעתי, יש מקום ליישב הפליאה העצומה על מה שצוה שלא ישא בת אחיו או בת אחותו היפוך דברי חז"ל, בהקדם מה שנתברר בנסיון לגדולי הרופאים, כי מרבית הנולדים חרשים אלמים הם כשהאב והאם הם שארי בשר, כמו מנשואי בת אחיו ובת אחותו וכדומה, וכל שהאיש והאשה קרובין יותר זה לזה במשפחתם - ירבה מספר הנולדים מהם חרשים אלמים, וידועי חולי העוורון וגירוי העצבים וכדו', וכשאינן ביניהם התיחסות קרובות, יולידו חרשים אלמים אך במקרה רחוק מאד, ומה שאמרו רבותינו ז"ל שהנושא בת אחותו עליו הכתוב אומר "אז תקרא וה' יענה תשוע ויאמר הנני", היינו לפי שיש ענין מצוה יותר בנשואי בת אחותו, כמבואר בפרש"י, ושומר מצוה לא ידע דבר רע, וכשנושאה לשם שמים - יענה ה', ויהי לבו בטוח כי זרעו יהיה לברכה, והגם שהוא ענין היזק טבעי, לא שכיחא היזקא כולי האי (ההיזק אינו מצוי כל כך), ואין לחוש לזה במקום מצוה, וכבטחת הכתוב אז תקרא וה' יענה וגו', וכאשר ראה החסיד ז"ל כי אין הדור יפה, והמון העם מתכווין לשם נוי כו', לא לשם מצוה, צוה שלא ישא אדם בת אחותו, בגלל הנזק היוצא מזה לתולדותיהם וכו', ודברי הש"ס והשו"ע הוא כשנושאה לשם מצוה".

הרב ולדינברג הולך בדרכו של הרב קלצקין, ומבאר כי חז"ל היו ערים לבעייתיות שיש בנישואי קרובים, אבל הביטו גם על הצד השני של המטבע, התועלת לזוגיות ושלום הבית שיש משידוך כזה, ושקלו זאת, והחליטו להעדיף את התועלת על פני הנזק העלול לקרות, וחזו ברוח קדשם כי כאשר אלו יהיו נישואין לשם שמים, לא יארע נזק, אבל רבי יהודה החסיד חזה "בחזון רוחו הגדולה" שלאור הירידה הרוחנית ההפסד בזה אצל המון העם מרובה מן התועלת, ולכן כתב לשלול נישואין אלו (גם אם לא בתורת איסור – דבר שנמנע לאור המלצת התלמוד).

על בסיס מהלך זה, הוא מבאר באופן נפלא את לשון הרמ"א (שם), שכתב "ומותר בבת אחיו ואחותו ומצוה לישא אותה", שלשונו מעט תמוהה לכאורה – מותר או מצוה? אלא כוונתו היא, שבתחילה מלמדנו שאין לאסור נישואין אלו מפני הסכנה (אף שאינו מכויך לשם שמים), ולא זו בלבד, אלא אם מכויך לשם שמים, יש גם מצוה בדבר.

עוד הוא מוסיף, שיתכן שהשתנו הטבעים בענין זה מזמן התלמוד, וכתוצאה מריבוי נישואי קרובים לאורך הדורות, התרבו הפגמים התורשתיים (חשוב לציין כי הנחה זו של הציץ אליעזר מעוגנת גם במחקר¹), ולכן הזהיר רבי יהודה החסיד על נישואין אלו בימיו.

לסיכום הוא כותב:

"לאסור נשואי קרובים המותרים על פי דין אין אפשרות, אבל לאור הממצאים שבידי הרופאים בזה, יש מקום להזהיר ולהסביר על הסיכון הבריאותי האורב כתוצאה מנישואין כאלה, ולהחדיר את התודעה בקרב ההמונים על תוצאת המחקרים המציאותיים בזה, וזה מותר בהחלט".

¹ עיינו לדוגמא במדריך של משרד הבריאות הישראלי כאן.